

ÜNİTE 4

Uluslararası Politikada Alternatif Yaklaşımlar

Liberalizm

Uluslararası ilişkilerde Liberal yaklaşım, kökleri 18. ve 19. yüzyıllara kadar giden köklü bir geleneğin ürünüdür ve modern liberal devletin doğuşu ile ortaya çıkmıştır. Liberalizm, bir ideoloji olarak özellikle İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri'nde siyasal ve ekonomik düşünce tarihinde etkili olmuştur. Liberalizm, günümüzde pek çok teorinin de çıkış noktasını oluşturmaktadır. Liberal yaklaşımın temelinde yatan en önemli konu adil ve barışçıl bir dünya düzeninin nasıl kurulacağı olmuştur. Dünya barışının nasıl sağlanacağı konusunda en sistematik yaklaşımı Perpetual Peace (Daimi Barış) isimli kitabıyla ünlü Alman düşünür fikir adamı Immanuel Kant ortaya koymuştur.

Liberal Düşüncenin Evrimi; Liberal düşüncenin oluşumunun tanımlanması Realist düşünceyi etkileyen akımların tanımlanmasından daha zordur. Liberal yaklaşımının ortaya çıkmasında payı olan düşünürlerin etkisi daha dolaylı olmuştur.

Liberal düşüncenin köklerini, M.Ö. 300 yıllarında Eski Yunan'da ortaya çıkmış olan Stoacılık düşüncesine kadar götürmek mümkündür. Stoacılar, tüm insanların farklı siyasi topluluklarda yaşamalarına ve farklı kültürlere sahip olmalarına rağmen, daha büyük bir topluluğun parçası olduğunu savunmuşlardır.

17. yy. dan itibaren ortaya çıkmaya başlayan Klasik Liberalizm, günümüz Liberal düşüncesinin atası olarak kabul edilebilir. Klasik Liberal teorinin çıkış noktasını birey ve bireyin özgürleşmesi oluşturmaktadır. Bu yaklaşıma göre, birey hem en önemli analiz birimi hem de hak sahibidir. Devletin temel görevi ise bireyler arasındaki anlaşmazlıklarda arabuluculuk yapmak ve bireylerin sahip oldukları hakları sonuna kadar kullanabilecekleri ortamı yaratmak ve devam ettirmekten öteye gitmemelidir.

Bireye ilişkin Liberal düşünce, ekonomik alanda da Adam Smith ve Ricardo'nun çalışmalarıyla pekiştirilmiştir. Bu ekonomistler, devletin sınırlamadığı bireysel girişimciler üzerine yoğunlaşarak bireyin ekonomik alandaki önemine dikkat çekmişlerdir.

Pozitif hukukun kurucusu sayılan Hugo Grotius da Liberal düşünce üzerinde etkili olan düşünürlerden birisidir. Grotius, Realistlerin aksine, uluslararası ilişkileri bir savaş hâli olarak tasvir etmez. Ona göre, "uluslararası ilişkiler anarşiktir ama çoğul egemen devletlerin varlığı ve ortak üst otoritenin yokluğu anlamında anarşiktir ve uluslararası ilişkilerde bir toplumsallık durumu vardır".

Liberal yaklaşım üzerinde etkili bir diğer felsefeci de Immanuel Kant'tır. Kant, Stoacı fikirlere büyük ölçüde etkilenmiş ve evrensellik, dünya vatandaşlığı ve barışın bir aracı olarak devletler arasında bir federasyonun kurulması gibi konular üzerinde yoğunlaşmıştır.

Yukarıda özetlenen düşünürlerin etkilediği Liberalizm ancak I. Dünya Savaşı sonrasında bir uluslararası politika teorisi olarak görülmeye başlamıştır. Modern Liberal teori Klasik

Liberallerin birey odaklı görüşlerini esas alarak bunu uluslararası ilişkilere uygulamaya çalışmışlardır.

Modern Liberalizmin Temel Varsayımları; Liberaller, Realizmin uluslararası politikaya bakışlarını eleştirerek kendi varsayımlarını ortaya koymuşlardır. Bu varsayımları aşağıdaki başlıklar altında toplamak mümkündür:

- Devletler, uluslararası politikanın tek aktörleri değildir.
- İnsanlar temelde iyi varlıklardır.
- Uluslararası sistemde iş birliği mümkündür.
- Uluslararası sistem sadece güç açısından yapılandırılmamıştır.
- Devletler yekpare aktörler değildir.
- Rasyonellik.
- Askeri güç.

İdealizm; I. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra oluşturulmak istenen yeni dünya düzeninin mimarlarından Woodrow Wilson, savaşların önlenabilir olduğunu ve egoist devletler arasındaki güç mücadelesinin uluslararası kurumlar yoluyla azaltılabileceğini savunmuştur. Bu görüş Realistler tarafından idealizm olarak adlandırılmış ve hayalperest ve ütöpik olmakla suçlanmıştır.

Demokratik Barış Teorisi; Liberalizmin etkilediği diğer bir teori de Demokratik Barış Teorisidir. Daha önce de belirtildiği gibi, Liberaller savaşların azaltılmasının bir yolunun da demokrasilerin yaygınlaştırılması olduğunu savunmuşlardır.

Neoliberal Kurumsalcılık; 1980'li yıllarda Realizme eleştiri olarak ortaya çıkan Neoliberal Kurumsalcılık ya da kısaca Neoliberalizm daha önceki Liberal yaklaşımlardan farklıdır. Neoliberaler, bir yandan devletler arasındaki çatışmaların azaltılmasında uluslararası örgütlerin önemine işaret ederken diğer yandan Realistlerin bazı varsayımlarını da kabul etmektedirler. Neoliberalere göre, devletlerin uzun dönemli ortak kazançlar peşinde koşmaları, kısa dönemli bencil çıkarlar peşinde koşmalarından daha rasyonel bir davranıştır.

Marksist Yaklaşımlar

Marksist teoriler, yirminci yüzyılın büyük bölümünde, yukarıda açıklanan uluslararası ilişkiler teorilerine karşı en radikal alternatifi oluşturmuşlardır. Büyük ölçüde Karl Marx'ın düşüncelerinden etkilenen bu teoriler temel olarak uluslararası ekonomik yapı üzerinde durmuşlar ve uluslararası politikayı ekonomik faktörler açısından incelemişlerdir.

Marksist Düşüncenin Evrimi; Uluslararası politikada radikal görüşler olarak da adlandırılan Marksist teoriler, temel olarak Marx ve diğer Marksist düşünürlerin fikirlerinden esinlenmişlerdir. Marksist düşüncenin önemi onun tarihsel analize yaptığı vurguda yatmaktadır. Marx özellikle üretim sürecinin tarihi üzerinde durmuş ve üretim sürecinin feodalizmden kapitalizme evrilme sürecinde yeni sınıfların ve sosyal ilişkilerin ortaya çıktığını belirtmiştir.

Marx'a göre insanlık tarihindeki en temel sosyo-ekonomik değişimler iki temel sosyo-ekonomik sınıfın çatışmasının sonucu olarak ortaya çıkmıştır bunlar: üretim mallarına sahip

olan kapitalist burjuva ve üretim araçlarına sahip olmayan ancak burjuva için çalışan proletarya sınıfı.

Lenin ve Emperyalizm; Marx'ın düşüncelerini uluslararası alana uygulan ilk kişilerden biri Lenin'dir. Lenin emperyalizm terimini, 19. yüzyılda dünyanın sömürgeci imparatorluklar arasında paylaşılmasını anlatmak için kullanmıştır. Emperyalist devletler, daha fazla ucuz hammadde ve işgücü elde etmek ve kendi ülkelerinde ürettikleri fazla mallar için pazar yaratmak amacıyla daha zayıf ülkeleri işgal ederek sömürgeleştirmişlerdir. Dolayısıyla Lenin Marx'ın sınıf çatışmasını uluslararası alana taşımış ve emperyalist devletlerle sömürülen devletler arasında bir çatışmanın başlayacağını öngörmüştür.

Bağımlılık Teorisi; Marksist gelenek içinde geliştirilen ikinci önemli teori de Bağımlılık Teorisidir. Öncülüğünü Raul Prebisch, T. Dos Santos, Fernando H. Cardoso, Samir Amin, Andre Gunder Frank ve Immanuel Wallerstein gibi düşünürlerin yaptığı Bağımlılık Teorisi temel olarak III. Dünya ülkelerinin fakirliğinin sebepleri ile ilgilenmiştir. Teoriye göre, III. Dünya ülkelerinin geri kalmışlığının temel sebebi, bu ülkelerin sermaye ve teknolojik açıdan gelişmiş ülkelere bağımlı olmasıdır.

Eleştirel Teori; Uluslararası Politika disiplinde en çok ses getiren Marksist teorilerden bir diğeri de Eleştirel Teoridir. Eleştirel Teori, 1920'lerde Almanya'nın Frankfurt şehrinde bir araya gelen entelektüellerin çalışmaları üzerine inşa edilmiş bir teoridir. Öncüleri arasında Antonio Gramsci, Max Horkheimer, Theodor Adorno, Walter Benjamin, Herbert Marcuse, Erich Fromm, Leo Lowenthal ve Jürgen Habermas'ı sayabiliriz. Çok farklı görüşleri içinde barındırmakta ve zaman zaman Frankfurt Okulu olarak anılmaktadır.

İnşacı Yaklaşım

Soğuk Savaşın sona ermesiyle birlikte, inşacılar olarak adlandırılan bir grup teorisyen, Realizmin materyalist yaklaşımını eleştirmişler ve bu teorinin sistemde meydana gelen değişimi açıklamada yetersiz kaldığını ifade etmişlerdir. İnşacı yaklaşım içinde pek çok farklı düşünceyi barındırmaktadır.

Birinci yaklaşım, Alexander Wendt'in geliştirdiği ve Sosyal İnşacılık olarak adlandırılan ve kolektif kimliklerin sistemik etkileşim yoluyla oluşabileceğini savunan yaklaşımdır. Wendt, Realizmin bazı varsayımlarına katılmakla beraber, uluslararası sistemin yapısı, sistemik değişim, kimlik ve çıkar konularında çok farklı düşüncelere sahiptir. İlk olarak sosyal inşacılar, Neorealizmin aksine, uluslararası sistemin yapısının maddi değil, sosyal bir yapı olduğunu savunmaktadırlar.

Sosyal yapının ikinci ögesi ise maddi kaynaklardır. Fakat inşacı teoride maddi kaynaklar Realistlerinkinden farklıdır. İnşacılar sosyalleşmiş maddi kaynaklardan söz etmektedirler. Onlara göre, bir devletin elinde bulundurduğu maddi kapasitelerin önemi, o kapasiteleri elinde bulunduran devletin diğer devletler gözündeki imajına göre değişiklik göstermektedir.

İnşacı Yaklaşımı savunanlar, yapı ve aktör arasında karşılıklı bir etkileşimin olduğunu söyleyerek Neorealitlerin yapı kavramından farklılaşmaktadırlar. Neorealizme göre, yapı maddi ve soyut bir oluşumdur ve bir kez oluştu mu devletler üzerinde ve devletlerin etkileyemediği ancak devletlerin davranış ve tercihlerini etkileyen bir güç hâline

gelmektedir. İnşacılar ise, yapı ve aktör arasında karşılıklı bir etkileşimin olduğundan bahsetmektedirler. Buna göre, yapı sosyal bir yapıdır ve fikirler, normlar ve prensipler bu yapıyı oluştururlar. Yapı oluştuktan sonra aktörlerin davranışlarını ve tercihlerini etkileyebilir. Ancak, aktörler de eylemleri ile yapıya hâkim olan fikir, norm ve prensiplerin dolayısıyla da yapının değişmesine sebep olabilirler. Yani, yapı ve aktör birbirlerini karşılıklı olarak inşa ederler. İnşacılar göre güç gibi objektif bir gerçeklik bulunmamaktadır. Her şey subjektiftir ve aktörler için ifade ettiği anlam aktörlerin sahip olduğu kimliğe bağlıdır. Bu durumda, uluslararası politikada meydana gelen olayları açıklayan genel bir teori yaratmak mümkün olmamaktadır.

Feminist Yaklaşım

Feminist Teori; içinde pekçok yaklaşımı barındırmaktadır. Bu yaklaşımların tümü genel olarak, uluslararası politikanın işleyişinde cinsiyetin önemli olduğu ancak şimdiye kadar yapılan çalışmalarda göz ardı edildiğini savunmaktadırlar. Feministlere göre, geleneksel teorilerin evrensel gerçeklik olarak kabul ettikleri varsayımlar sadece erkekler için geçerli olan varsayımlardır. Özellikle Realizmin devlet, güç, anarşi, çıkar ve egemenlik gibi kavramları, erkeklerin birbirleri ile olan etkileşim yöntemlerini ve onların dünyaya bakışlarını yansıtmaktadır. Dolayısıyla Realistler dış politikada karar verme, devlet egemenliği veya askeri güç kullanımı gibi konuları tartışırken temel aktörlerin erkekler olduklarını varsaymaktadırlar. Dünyadaki çoğu ülkenin liderinin erkek olması Feministlerin neden kadınların bu süreçlerden dışlandıkları sorusunu da gündeme getirmelerine sebep olmuştur.

Feministler, cinsiyetin dışı politika karar verme sürecini nasıl etkilediğini de göstermeye çalışmışlardır. Onlara göre cinsiyete dayalı ayrımcılık erkeklerin en tepede olduğu hiyerarşik yapıları ortaya çıkarmıştır. Bu erkek egemen yapının erkek ve kadın arasındaki eşitsizliği daha da artıran uygulamaları körüklemiş ve kadınların uluslararası politikaya olan katkılarını göz ardı etmiştir. Feminist Teoriye göre, kadınlar da uluslararası politikada erkekler kadar etkilidir ancak bu etki resmi kanallardan çok, gayriresmi ve devletdışı kanallar aracılığı ile gerçekleşmektedir.

Feministler ayrıca, geleneksel yaklaşımların cinsiyet kavramını da eleştirmektedirler. Onlara göre geleneksel yaklaşımlar, devlet yönetimi veya savaşlar gibi olayları erkeklerin işi olarak görmektedirler. Bu durum kadınların uluslararası politikada etkisiz olduğu şeklinde yorumlanmaktadır.